

УДК 81'367.628=811.16

КОММУНИКАТИВНЫЕ ФУНКЦИИ СИНТАКСИЧЕСКИ НЕЧЛЕНИМОГО ВЫСКАЗЫВАНИЯ «ХОРОШО» (НА МАТЕРИАЛЕ СЛАВЯНСКИХ ЯЗЫКОВ)

А. П. ЛАТУШКО¹⁾

¹⁾Белорусский государственный университет, пр. Независимости, 4, 220030, г. Минск, Беларусь

Рассмотрены коммуникативные функции синтаксически нечленяемого высказывания *Хорошо* в белорусском, украинском, чешском и болгарском языках. Создана классификация видов согласия и описаны группы, в которые может входить это высказывание (например, торопливое согласие, согласие-успокаивание, одобрение, согласие-сомнение и т. д.). Синтаксически нечленяемое высказывание *Хорошо* представлено вместе с вариантами и семантическими эквивалентами в четырех славянских языках, приведены контексты его употребления, обнаруженные на материале драматургических и прозаических произведений. Сделаны выводы о близости функций этой синтаксической единицы в славянских языках, выявлены особенности ее образования и употребления, продемонстрирована полифункциональность указанного высказывания. Результаты работы сведены в таблицу, где представлены синтаксически нечленяемое высказывание *Хорошо* и его варианты в группах согласия, в которых они были зафиксированы, для каждого анализируемого языка.

Ключевые слова: коммуникативная функция; междометие; речевой акт согласия; синтаксис; синтаксически нечленяемое высказывание; славянские языки; согласие.

КАМУНІКАТЫЎНЫЯ ФУНКЦЫІ СІНТАКСІЧНА НЯЧЛЕННАГА ВЫКАЗВАННЯ «ДОБРА» (НА МАТЭРЫЯЛЕ СЛАВЯНСКІХ МОЎ)

Г. П. ЛАТУШКА^{1*}

^{1*}Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт, пр. Незалежнасці, 4, 220030, г. Мінск, Беларусь

Разгледжаны камунікатыўныя функцыі сінтаксічна нячленнага выказвання *Добра* ў беларускай, украінскай, чэшскай і балгарскай мовах. Створана класіфікацыя відаў згоды і апісаны групы, у якія можа ўваходзіць гэта выказванне (паспешлівая згода, згода-супакойванне, адабрэнне, згода-сумненне і г. д.). Сінтаксічна нячленнае выказванне *Добра* прадстаўлена разам з варыянтамі і семантычнымі эквівалентамі ў чатырох славянскіх мовах, прыведзены кантэксты яго ўжывання ў драматургічных і празачных творах. Зроблены высновы пра блізкасць функцый гэтай сінтаксічнай адзінкі ў славянскіх мовах, выяўлены адметнасці яе ўтварэння і ўжывання, прадэманстравана поліфункцыянальнасць выказвання. Вынікі работы зведзены ў табліцу, дзе рэпрэзентаваны сінтаксічна нячленнае выказванне *Добра* і яго варыянты ў групах згоды, у якіх яны сустраляся, для кожнай аналізуемай мовы.

Ключавыя словы: выклічнік; камунікатыўная функцыя; згода; маўленчы акт згоды; сінтаксіс; сінтаксічна нячленнае выказванне; славянскія мовы.

Образец цитирования:

Латушка Г. П. Камунікатыўныя функцыі сінтаксічна нячленнага выказвання «Добра» (на матэрыяле славянскіх моў). *Часопіс Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. Філалогія*. 2018;3:100–109.

For citation:

Latushka H. P. Communicative functions of syntactically indivisible utterance «Good» (based on the material of the Slavic languages). *Journal of the Belarusian State University. Philology*. 2018;3:100–109. Belarusian.

Автор:

Анна Петровна Латушко – аспирантка кафедры теоретического и славянского языкознания филологического факультета. Научный руководитель – доктор филологических наук, профессор Б. Ю. Норман.

Author:

Hanna P. Latushka, postgraduate student at the department of theoretical and Slavic linguistics, faculty of philology.
sirotkina_ann@mail.ru

COMMUNICATIVE FUNCTIONS OF SYNTACTICALLY INDIVISIBLE UTTERANCE «GOOD» (BASED ON THE MATERIAL OF THE SLAVIC LANGUAGES)

H. P. LATUSHKA^a

^aBelarusian State University, 4 Niezaliežnasci Avenue, Minsk 220030, Belarus

Communicative functions of syntactically indivisible utterance *Good* in the Belarusian, Ukrainian, Czech and Bulgarian languages were considered. The classification of agreement was created and the groups of agreement that include *Good* (for example, hurried agreement, agreement with reassurance, approval, agreement with doubt, etc.) were described. Syntactically indivisible utterance *Good* together with alternants and semantic equivalents was presented. Contexts of usage *Good* based on the material of dramaturgic works were adduced also. The features of *Good* usage in each of the analyzed language were described. Conclusions about similarity and differences of *Good* functioning in the Slavic languages were made, polyfunctionality of utterance was demonstrated. The results of the work were summarized in the table which represent syntactically indivisible utterance *Good*, its alternants and the groups of agreement in which they were detected for each of the analyzed language.

Key words: agreement; communicative function; interjection; Slavic languages; speech act of agreement; syntactically indivisible utterance; syntax.

Аб'ектам нашага даследавання выступаюць сінтаксічна нячленныя выказванні (далей – СНВ) з лексемай *добра* (укр. *добре*, чэш. *dobře*, балг. *добре*) у славянскіх мовах. Пад СНВ мы разумеем кароткія інтанацыйна аформленыя выказванні, якія звычайна ўжываюцца ў дыялогу, складаюцца з аднаго слова ці ўстойлівага спалучэння слоў і служаць для выражэння мадальных і экспрэсіўных адносін, напрыклад: *Так; Яшчэ чаго; Абавязкова; Канечне; Без пытанняў* і г. д. Акрэсленая тэма пакуль не так шырока распрацавана ў беларускай лінгвістыцы, але існуюць асобныя работы па названай праблеме і сумежных з ёй пытаннях [1–7]. У рускай лінгвістыцы СНВ актыўна вывучаюцца, ствараюцца слоўнікі названых адзінак, манаграфіі, дысертацыі, публікуюцца шматлікія артыкулы, прысвечаныя іх даследаванню (гл., напрыклад, [8–10]). Тым не менш многія праблемы, якія датычацца СНВ, застаюцца нявырашанымі.

У межах гэтай работы мы параўналі СНВ згоды, ядзернай лексемай у якіх з'яўляецца слова *добра*, у беларускай, украінскай, чэшскай, балгарскай мовах і паспрабавалі высветліць, у чым заключаюцца іх падабенства і адрозненні. Матэрыялам для даследавання паслужылі тэксты драматургіі і прозы на названых мовах апошніх 50 гадоў (гл. дадатак). У кожнай аналізуемай мове намі былі сабраны каля 1000–1100 мікрадыялогаў, у якіх ужыты СНВ для выражэння згоды і нязгоды.

СНВ для выражэння згоды мы раздзялілі на некалькі семантычных груп у залежнасці ад паўнаты згоды, а таксама ад таго, якая эмоцыя ці адценне значэння спадарожнічаюць выказванню. СНВ з лексемай *добра* зафіксаваны намі ў наступных групах згоды:

- паспешлівая згода (адрасат як мага хутчэй намагаецца заверыць адрасанта ў патрэбнай інфармацыі);
- згода-супакойванне (моўца намагаецца супакоіць, падтрымаць суразмоўцу);
- самапацвярджэнне (ужываецца ў маналагічным маўленні для пацвярджэння ўласных слоў ці думак);
- адабрэнне (перадае станоўчую ацэнку, падтрымку, адабрэнне);
- згода-пабуджэнне (ужываецца для падбадзёрвання, падштурхоўвання да дзеяння);
- згода-кантакт (выкарыстоўваецца не столькі для перадачы згоды, колькі для падтрымання кантакту ў дыялогу, стымулюе моўцу весці аповед далей, дэманструе, што слухач застаецца на сувязі і бярэ сказанае да ўвагі; можа сведчыць пра з'яўленне ў свядомасці моўцы новай думкі, ідэі, пра змену тэмы, завяршэнне дыялогу);
- згода-сумненне (моўца выказвае згоду, але ў ёй адчуваецца сумненне, няўпэўненасць, якія спадарожнічаюць (папярэднічаюць) СНВ);
- згода-дапушчэнне (моўца лічыць варыянт, прапанаваны суразмоўцам, дапушчальным, дарэчным, але выказвае пэўнае сумненне, ваганне);
- вымушаная згода (пагадзіцца насуперак уласнаму жаданню моўцу вымушаюць абставіны ці суразмоўца);
- згода-прымірэнне (моўца пагаджаецца, каб захаваць добрыя адносіны з суразмоўцам, не разлаваць і не пакрыўдзіць яго, супакоіць);

- згода-задуменнасць (характарызуецца няўважлівасцю; моўца часта выказвае такую згоду, думаючы пра нешта сваё, не слухаючы, пра што гаворыць суразмоўца, для падтрымання кантакту);
- згода-пагроза (перадае не столькі згоду, колькі вымушанае прыняцце інфармацыі, якая суправаджаецца негатыўнай рэакцыяй і жаданнем прыстрашыць суразмоўцу, напалохаць яго);
- згода-незадаволенасць (адначасова з пацвярджэннем перадае незадаволенасць, раздражненне моўцы);
- згода-абыякавасць (адлюстроўвае незацікаўленасць моўцы разам са згодай або без яе).

СНВ *Добра* было намі зафіксавана таксама ў падгрупе «перарыванне камунікацыі (дзеяння)», у якой гэтыя моўныя адзінкі ўжываюцца для перапынення (часта рэзкага, грубага, прастамоўнага) рэплікі суразмоўцы і якая адносіцца да **нязгоды**.

Разгледзім прыклады ўжывання СНВ згоды ў вылучаных групках у розных мовах, а таксама варыянты названай адзінкі і некаторыя эквівалентныя выразы.

У беларускай мове СНВ *Добра* фігуруе ў 8 групках:

- **паспешлівая згода**: <Ну,> добра, добра (*Кірыла зразумеў, што зрабіў не той паварот і не так, як трэба, зліслівіў перад жонкай. – «Ну, добра, добра. Не злуй»* (І. Шамякін. Сэрца на далоні));
- **згода-супакойванне**: <Ну,> добра, добра (*Мне страшна адной... – Ну, добра, добра, я з табой пабуду* (А. Макаёнак. Пагарэльцы));
- **адабрэнне**: Добра (*Сёння ж выпраўлю дачку ў замак з падарункамі. – Добра. Будзем чакаць* (У. Сіўчыкаў. Філасофскі камень); <О> то добра (*«Трохі счакаем, – сказаў я. – Зараз прынясуць закуску».* – *«То добра»* (В. Быкаў. Пакахай мяне, салдацік); Ну то добра, калі так (*Яны не крыўдзяць. Яны для мяне як бацькі. – Ну то добра, калі так* (В. Быкаў. Пакахай мяне, салдацік); <Ну,> вось і добра/слаўна/цудоўна (*Паднімуся... (Устае з падлогі.) – Вось і добра* (А. Петрашкевіч. Напісанае застаецца));
- **згода-дапушчэнне**: Ну добра (*«Грошай амаль не было, фрау заклала ў банк свае завушніцы, брошку. Тут, праўда, спадчыну атрымалі».* – *«Ну добра, – сказаў я. – А мова? Дзе ты так навучылася па-нямецку? У школе?»* (В. Быкаў. Пакахай мяне, салдацік));
- **вымушаная згода**: Ну добра (*У гэты аўтобус ты ўсё адно не ўваб'ешся. А ўлезеш – патрушчаць рэбры. – Ну добра. Пайшли* (І. Шамякін. Сэрца на далоні));
- **згода-прымірэнне**: Ну, добра, (добра) (*Я яе [кабылу] у цыганоў купіў! – Гэтак? Ну, добра, Хведзя, не будзем спрачацца* (П. Васючэнка. Хведар Набілкін – беларускі касінер));
- **згода-пагроза**: Добра (*Вярніцеся! Чуеце? Добра... Мы зробім з гэтай выхадкі пэўны вывад* (М. Матукоўскі. Амністыя));
- **згода-абыякавасць**: Ну і добра (*Уцёк, спрытнюга! – Ну і добра. Значыцца, жывы* (С. Кавалёў. Хохлік)).

У семантычным плане СНВ *Добра* – вельмі складаная адзінка, бо па форме яна выражае адабрэнне, але ў дыялогу звычайна набывае іншыя функцыі. Паводле нашых назіранняў, яна часцей ужываецца ў значэнні пацвярджэння, дазволу, таму яе аднесенасць да групы адабрэння дастаткова ўмоўная. Кажучы *Добра*, моўца быццам бы наважваецца на нешта. Так, у дыялогу *Я паеду з табой! – Добра. Ідзі збірай валізу* – вылучанае СНВ, хутчэй, перадае не ўхваленне ('Гэта добра, што ты са мной паедзеш'), а дазвол ('Я згодны, я дазваляю табе са мной ехаць'). Праблема заключаецца не толькі ў тым, што мы не можам дакладна ведаць, што хацеў сказаць адрасат, але і ў тым, што даволі часта адабрэнне, пацвярджэнне, дазвол яднаюцца ў СНВ, прычым у адным выпадку можа выражацца большая доля адабрэння, у другім – згоды. Акрамя таго, гэтыя значэнні часта пераплятаюцца з іншымі: СНВ *Добра* можа сведчыць аб прыняцці да ўвагі пачутай інфармацыі, з'яўленні ў свядомасці моўцы новай думкі, аб падтрыманні кантакту і г. д. Увогуле ж СНВ *Добра* – дастаткова спрэчная адзінка, бо знешне станоўчая форма можа выражаць і нязгоду, крыўду, незадаволенасць ды іншыя негатыўныя эмоцыі.

У беларускай мове да лексемы *добра* часта дадаецца часціца *ну*, якая можа прыўносіць значэнне сумнення, вагання, вымушанасці, змякчэння, прымірэння і інш. Узмацненне адзінкі звычайна адбываецца або з дапамогай пунктуацыі (клічнік) ці правапісу (вялікія літары), або ў выніку падвойнага (рэдка – патройнага) ужывання адзінкі (такія ж прынцыпы ўзмацнення дзейнічаюць і ў іншых аналізуемых мовах). Найбольш распаўсюджаныя ўстойлівыя адзінкі, у якія ўваходзіць лексема *добра*, – *Вось і добра; Ну і добра; Ну добра; Ну добра, калі так*.

Ва ўкраінскай мове СНВ *Добре* і яго варыянты былі зафіксаваны намі ў наступных 9 групках:

- **згода-супакойванне**: Добре, добре (*Але у такіх кампаніях ё дрес-код. Дотрымуйся яго. Я тебе рекамендував, і я не хочу, щоб потім мене вичитували як двієчника. – Добре, добре. Буду старатися. Одяг на крайняк у Ольки візьму* (Н. Уварова. Шахрайки));
- **адабрэнне**: Добре (*Марія Романівна, я до вас. – Добре* (Н. Уварова. Коли настане весна)); Дуже добре (*Пан Томаш, я повідомив панові Роману ваше рішення. – Дуже добре* (Н. Уварова. Коли настане

весна); От/ото і/й добре/прекрасно/чудово (*Ми вже працюємо над цим. – От і добре* (В. Тарасенко. Купіть місячну доріжку); Це/то <вже> добре (*Я буду чинити опір! – Це добре* (С. Щученко. Релікт));

- **згода-кантакт:** Добре (*Ти ж, напевно, обіцяв одружитися? – (Зітхас, розводячи руками.) А тепер невідомо, що з нею робити. – Добре, давай про більш погане* (А. Наумов. Кава для чудовиська));

- **вымушаная згода:** Добре (*Де дві такі жінки, як ми з Вікою, – там подвійні стіни. – Добре, переконали* (А. Наумов. Пацієнтка найкращого хірурга));

- **згода-задуменнасць:** Добре (*Три літери. Т. А. К. Так. А? – Ну, знаєш... Хоча, все одно зворушливо. ТАК. Три літери. Одне слово. Маленьке, але симпатичне (Посміхається.) Добре. Дарую* (С. Щученко. *Help*));

- **згода-пагроза:** Добре (*Йди. – (Зіскакує з постаменту, зло.) Добре. Я піду* (С. Щученко. Без коня));

- **згода-абыякавасць:** Ну <то> й добре (*Хочеш шоколадку? – Що таке шоколадка? – Ну то й добре* (С. Щученко. Релікт)).

Українське СНВ *Добре* ўживаецца ў тых жа сітуацыях і выконвае тыя ж функцыі, што і беларуская адзінка. Да яго дадаюцца падобныя часціцы (*ну, о*), утвараюцца аналагічныя маўленчыя формулы: *Дуже добре; Це добре; То добре; От і добре; Добре-добре – Дужа добра; Гэта добра; То добра; Вось і добра; Добра-добра*.

Сваю функцыю СНВ *Добре* страчвае ў групе «згода-кантакт». Падобныя выразы ўжываюцца ва ўсіх аналізаваных мовах (у беларускім матэрыяле сярод 1100 мікрадыялогаў такі прыклад мы не зафіксавалі, але яго можна лёгка сканструяваць). Адносна падобных адзінак у рускай мове Г. Я. Крэйдлін і А. М. Баранаў адзначалі: «Некоторые семантически однозначные слова и сочетания слов приобретают в диалоге чисто синтаксические функции. Они маркируют выполнение отношений иллокутивного вынуждения (или самовынуждения) в предшествующей МДЕ (минимальной диалогической единице. – Г. Л.)» [11, с. 87]. Даследчыкі прыводзяць вядомы анекдот: *Хворы, як вы сябе адчуваеце? – Дрэнна, доктар. – Ну, добра... Выраз Ну, добра ў гэтым кантэксце абазначае прыняцце інфармацыі да ўвагі і завершанасць папярэдняга мінімальнага дыялогу*.

Значнае адрозненне паміж беларускімі і ўкраінскімі адзінкамі згоды выяўляецца ў тым, што ва ўкраінскай мове ёсць два паралельныя выразы для перадачы згоды – *Добре* і *Гаразд*, якія не адрозніваюцца па стылі ўжывання, функцыях і частотнасці. Абедзве адзінкі былі зафіксаваны намі прыблізна ў аднолькавай колькасці дыялогаў у творах розных аўтараў у маўленні персанажаў рознага ўзросту. Лексема *гаразд* ужываецца ў такіх групах згоды, як паспешлівая згода, адабрэнне, згода-кантакт, згода-дапушчэнне, вымушаная згода, згода-пагроза. Адзінае адрозненне, якое можна заўважыць паміж дзвюма лексемамі, заключаецца ў тым, што слова *гаразд* не ўтварае ўстойлівых выказаў і не так актыўна далучае да сябе часціцы (мы выявілі спалучэнні *Ну гаразд* і *О, гаразд*). Лексема *добре* валодае большай спалучальнасцю, яна можа ўваходзіць у склад СНВ разам з іншымі словамі.

У чэшскай мове СНВ *Dobře* і яго прастамоўныя варыянт *Dobrá* і *Dobry* выступаюць у 7 групах згоды:

- **паспешлівая згода:** <No> dobře, dobře (*Chápejte mě – pamatuji vás jako tříletého caparta, – sama děti nemám. – No dobře, dobře, děkuji vám za vaši starost, chápu ji a vážím si ji, myslím ale, že v tomhle případě skutečně není na místě* «Зразумейце мяне – памятаю вас як трохгадовага карапуза, – у мяне самой дзяцей няма». – «Ну добра, добра, я дзякую вам за вашу турботу, разумею яе і паважаю, але думаю, што ў дадзеным выпадку яна сапраўды не да месца»¹ (V. Havel. Pokoušení));

- **згода-супакойванне:** Dobře! Dobře! («*Chceš tedy krvavou svatbu?*» – *křičel otec. – «Dobře! Dobře!»* «Ты хочаш крывавае вяселле?» – крычаў бацька. – «**Добра! Добра!**» (M. Viewegh. Báječná léta pod psa));

- **згода-адабрэнне:** <No/tak> dobře (*Poradím si sama. – Tak dobře. (Obejme ji a dlouze políbí.)* «Я спраўлюся сама». – «**Ну добра.** (Абдымае яе і доўга цалуе.)» (M. Uhde. Balada pro banditu));

- **згода-кантакт:** <Так> dobře (*Zemská správa řekla: živého nebo mrtvého. – Dobře, nechme toho. Kolik měl u sebe?* «Абласная адміністрацыя сказала: жывога ці мёртвага». – «**Добра, пакінем гэта. Колькі ў яго было з сабой?**» (M. Uhde. Balada pro banditu));

- **згода-дапушчэнне:** No dobře (*Ono je to těžký soudit, tehdy tady panovaly naprosto nepředstavitelný podmínky. – No dobře, ale pořád kvůli tomu nemusím schvalovat vraždy, ne?* «Цяжка судзіць, тут былі проста наймаверныя ўмовы». – «**Ну добра, але ж я праз гэта не павінен падтрымліваць забойствы, не?**» (M. Uhde. Balada pro banditu));

- **вымушаная згода:** <No/ tak> dobře (*V očích měla netajený odpor, ale její ústa se téměř usmívala. «Dobře,» řekla bezbarvě. «Pojedu s vámi»* «У яе вачах быў непрыхаваны супраціў, але яе вусны амаль усміхаліся. «**Добра, –** сказала яна абыякава. – Я паеду з вамі» (M. Urban. Nastřman)).

¹Тут і далей пераклад наш. – Г. Л.

Варыянт СНВ *Dobrá* ўжываецца паралельна з адзінкай *Dobře*:

• **згода-супакойванне:** *Dobrá, dobrá (Tak sakra! Říkám ti, že – (Chlácholivě.) Dobrá, dobrá, klid... Co dělá Páco? «Ах чорт! Кажу табе, што...» – (Супакойваючы.) «Добра, добра, спакойна... Што робіць Пака?» (M. Viewegh. Báječná léta pod psa));*

• **згода-адабрэнне:** *<Nuže/tak> dobrá (Prosíte? Opravdu prosíte? – No jo. – Tak dobrá. Kde jsem to přestal? «Вы просіце? Сапраўды просіце?» – «Ну так». – «Тады добра. На чым я спыніўся?» (M. Kundera. Jakub a jeho pán));*

• **згода-кантакт:** *Dobrá (Pořád ještě nerozumíte? – Ne. – Dobrá, tak vám to řeknu přímo... «Вы ўсё яшчэ не разумееце?» – «Не». – «Добра, дык я вам скажу наўпрост...» (V. Havel. Pokoušení));*

• **згода-сумненне:** *Dobrá (Doporučuji vám třetí alternative. (Foustka přechází zamyšleně po místnosti, posléze usedne za svůj stůl a pohledne na Fistulu.) – Dobrá, přijímám ji, ovšem s dodatkem, že se nemusím v hovoru s vámi nijak kontrolovat či omezovat, protože u mne nepřipadá v úvahu, že bych si mohl myslet a tím spíš vyslovit něco, co by bylo proti mně jakkoli použitelné «Раю вам трэцюю альтэрнатыву». (Фоўстка праходзіцца задумліва на пакой, пасля ўсаджаецца за свой стол і глядзіць на Фістулу.) – «Добра, прымаю яе, аднак з дадаткам, што я не мушу ў размове з вамі сябе ніяк кантраляваць ці абмяжоўваць, таму што мне не спадае на розум, каб я мог думаць і тым больш сказаць штосьці, што магло б неяк ужывацца супраць мяне» (V. Havel. Pokoušení));*

• **вымушаная згода:** *No dobrá (Domů si přátele nezvu a knihy zásadně nikomu nepřijčuji. – No dobrá «Да сябе дамоў прыцяляў не клічу і кнігі прыныцпова нікому не пазычаю». – «Ну добра» (V. Havel. Pokoušení)).*

Варыянт СНВ *Dobry* сустраўся толькі ў адной групе:

• **згода-дапушчэнне:** *No dobrý («Jenomže kdo rodí děti? Ženský!» Významně se nad tou moudrostí zasměju, nicméně Mojmir o Felixově myšlenkovém výronu vážně přemítá. Náhle pochopím, kam Felixova tiráda směřuje – a nemůžu uvěřit vlastním ušim. «No dobrý – a co maj teda český ženský v genech?» ptá se mezitím Mojmir Felixe «Толькі ж хто нараджае дзяцей? Жанчыны!» Я з гэтай мудрасці шчыра засмяюся, зрэшты, Моймір над усплёскам думак Фелікса разважае. Нечакана я разумею, куды трыяда Фелікса скіроўваецца – і не магу паверыць уласным вушам. «Ну добра, а што ж маюць чэшскія жанчыны ў генах?» – запытваецца між тым Моймір у Фелікса» (M. Viewegh. Biomanžel)).*

Вусная і пісьмовая формы маўлення ў чэшскай мове прадстаўлены дзвюма асноўнымі разнавіднасцямі – літаратурнай мовай (*spisovná čeština* – больш строгая форма, якая ўжываецца ў афіцыйных зносінах) і прастамоўем (*obecná čeština* – форма чэшскай мовы, якая ўжываецца ў неафіцыйных сферах): «Обиходно-разговорный чешский язык отличается от литературного чешского языка рядом особенностей – фонетических, морфологических, синтаксических и лексических. Эти особенности характеризуют не только устную разговорную речь, но нередко (в разной степени) проникают и в язык художественных произведений, главным образом в язык персонажей из народа» [12, с. 339]. Варта таксама дадаць, што літаратурная чэшская мова мае прамежкавую, пераходную форму на шляху да так званага чэшскага прастамоўя – гэта размоўная форма мовы (*hovorová čeština*). Як *obecná čeština*, так і *hovorová čeština* значна адрозніваюцца ад літаратурнай мовы і маюць асаблівасці на розных моўных узроўнях. Чэшскае прастамоўе (*obecná čeština*) часта сведчыць пра больш даверлівыя, таварыскія адносіны паміж суразмоўцамі або пра тое, што яны прынамсі знаёмыя. Дзякуючы выкарыстанню дзвюх гэтых разнавіднасцей чэшскай мовы павялічваецца і колькасць варыянтаў СНВ. Часам яны могуць адрознівацца лексічна, а часам фанетычна і (ці) граматычна: *Dobře – Dobrá, Dobry*. Названыя формы чэшскай мовы могуць чаргавацца ў размове ў залежнасці ад таго, хто з'яўляецца суразмоўцам, часам коды могуць пераплятацца, што прыводзіць да пранікнення размоўных элементаў у афіцыйную сферу зносін [13, с. 81].

Больш строгія правілы пабудовы сказа ў чэшскай мове (прынамсі, у яе літаратурнай разнавіднасці) абумоўліваюць тое, што для перадачы згоды ў ёй часцей ужываюцца члянныя выказванні ў тых выпадках, дзе ва ўсходнеславянскіх мовах выкарыстоўваецца СНВ [14, с. 237–238]. Гэта звязана і з тыпалагічнымі адрозненнямі паміж славянскімі мовамі [15, с. 206–207]. Названыя фактары ўплываюць на наяўнасць у чэшскай мове паралельных форм выказвання – члянныя і нячленныя, напрыклад: *To je dobré – Dobře (Navíři tu říkali Popelka. – To je dobré, řekl redaktor «Шахцёры клікалі яго Папялуш-кай». – «Гэта добра», – сказаў рэдактар» (M. Viewegh. Báječná léta pod psa).*

У прааналізаваных чэшскіх творах мы не зафіксавалі ўстойлівых спалучэнняў з лексмай *dobře*. Найбольш часта да яе дадаюцца часціцы *no, tak*.

Балгарскія СНВ з лексмай *добре* фігуруюць у 13 групах згоды:

• **паспешлівая згода:** *Добре, <де> добре; добре, добре-добре (Гащите! Бързо! (Тика пистолета в корема му.) Айде! – Добре, добре! (Събува си гащите) «Штаны! Хутка! (Тыкае пісталетам*

яму ў жывоце.) Ну-ка!» – «**Добра, добра!**» (*Здымае штаны.*)» (С. Кисьов. Гларуси));

• **згода-супакойванне:** Добре <де>, (добре) (*Това беше най-хубавият ми спомен... А сега ти ми го отне. – Да, добре, добре, извинявай...* «Гэта быў мой найлепшы ўспамін... А зараз ты ў мяне яго адняў»). – «Так, **добра, добра**, выбачай...»» (П. Антоў. Само една малка смърт));

• **самапацвярджэнне:** Добре (*Чакайце, не казахте нищо! – Нали трябваше да извадя делото – извадих го. Много интересно дело. Всичко наред ли е вече? Да? Добре. Всичко хубаво. Имам да пазарувам... Да. Довиждане* «Чакайце, вы нічога не казалі!» – «Я ж павінен быў дастаць справу – я дастаў яе. Вельмі цікавая справа. Зараз усё ў парадку? Так? **Добра**. Усяго добрага. Мне трэба за пакупкамі... Так. Да пабачэння!»» (М. Донева. Пепеляшка));

• **адабрэнне:** <А-а-а/е> добре <бе/де>; добре, добре (*Попитах – как? – Чрез гласуване. – Добре... Точен отговор!..* «Я запытаўся – як?» – «Галасаваннем». – «**Добра...** Гэта дакладны адказ!»» (Б. Ценоў. Разкованія човек));

• **згода-пабуджэнне:** <Много> добре, <много> добре (*Свирех... Биех дузни... – (Като психиатър.) Така, така... Значи бием дузни... Много добре, много добре...* «Я граў... Біў штрафныя...» – (*Тонам психиатра.*) «Так, так... Значыцца штрафныя б'ём... **Вельмі добра, вельмі добра...**»» (Н. Нанков. Дворчето));

• **згода-кантакт:** <Ами> добре <де> (*Беше обещал да ми помогне, но ме измами. – Как? (Елена поклаща глава. Бъчваров въздъхва.) – Добре де, защо трябваше да го следим? «Ен абяцаў мне дапамагчы, але падмануў». – «Як гэта?» (Алена круціць галавой. Бычвараў уздыхае.) – «**Ну добра**, а чаму нам трэба было за ім сачыць?»» (В. Топлийски. Из «Кутията на Пандора, или свалая гаштите»));*

• **згода-сумненне:** Добре (*Трябва да бъдеш категорична и сигурна, че искаш да чуеш откровеното ми мнение. Ако не го искаш категорично, по-добре да не казвам нищо. – (Колебае се.) Добре. (Поверено) Добре. Готова съм* «Ты павінна быць катэгарычнай і ўпэўненай, што хочаш пачуць маё шчырае меркаванне. Калі катэгарычнае табе не падабаецца, лепш я не буду казаць нічога». – (*Вагаецца.*) «**Добра**. (*Больш упэўнена.*) Добра. Я гатовая»» (Г. Милев. Безхарактерност));

• **згода-дапушчэнне:** Добре (*Внимавай! (Взема от ръцете на приятеля си ралника и показва.) Така! Ръката – над реzeца преминава, а не налита срещу него... Земята това най-много чака!.. А чопленето на пръстта с играчки от дърво (Върти глава.) – само мъка и тегло, нищо повече! – Добре... но докога така!... Реколтата все по-слаба, а смъртните? Отписали ли сме го? «Глядзі! (Бярэ з рук прыяцеля нарог і паказвае.) Вось так! Рука – праходзіць над вастрыём, а не цісне на яго... Зямля гэтага больш за ўсё чакае!.. А калуцаць зямлю драўлянымі цацкамі (круціць галавой) – толькі мука і пакута, нічога больш!» – «**Добра...** але да якіх часоў так? Ураджаі ўсё горшыя, а людзі?»» (Б. Ценоў. Разкованія човек));*

• **вымушаная згода:** <Е> добре <де> (*Млъкни, безпризорно псе! – Добре, млъквам* «Змоўкні, беспародны сабака!» – «**Добра, змаўкаю**»» (А. Стойчев. Плебеи и аристократи));

• **згода-прымірэнне:** <Е> добре <де>; добре, добре (*Престорих се, че не съм чул или не съм обърнал внимание на думите ти. А по-късно, когато останах сам, плаках. – Добре де, казах вече, че съжалявам* «Я зрабіў выгляд, што не чуў ці не звярнуў увагі на твае словы. А пасля, калі застаўся адзін, я плакаў»). – «**Ну добра**, я ўжо казаў, што шкадую»» (П. Антоў. Само една малка смърт));

• **згода-пагроза:** Добре (*Отвсякъде се вижда какво точно е Пандора, без съмнение. – Добре... Другояче ще попитам: кой принуди боговете на Олимп да откъснат от своите дарби, да ги прибавиш към вода и пръст и да замесиш невиджано тесто? «Гэта адусюль бачна, што ўяўляе сабой Пандора, сумнення няма». – «**Добра...** Запытаюся па-іншаму: хто прымусіў багоў на Алімпе адшчыкнуць ад сваіх талентаў, каб дадаць гэта да вады і гліны ды замясіць незвычайнае цеста?»» (Б. Ценоў. Разкованія човек));*

• **згода-незадаволенасць:** Добре (*Това си е жив тероризъм! Нали правят така непрекъснато и още по-лошо става. – Добре, ти кво предлагаш? «Гэта сапраўдны тэрарызм! Яны ж гэта робяць бесперастанку, і становіцца ўсё горш». – «**Добра**, што ты прапануеш?»» (Е. Андреев. Да убиеш премиер));*

• **згода-абыякавасць:** Добре (*Кажми ми как стигна дотук? – Майната ти. – Добре, не ми казвай* «Скажы мне, як да гэтага дайшло?» – «Каб цябе халера». – «**Добра**, не кажы»» (Г. Михалков. Игра на просяци));

Балгарскае СНВ *Добре* таксама было зафіксавана сярод адзінак для выражэння нязгоды:

• **перарыванне камунікацыі (дзеяння):** Добре, добре (*(До този момент са наблюдавали новата игра, сега и те искат да пият от стомничката.) Пиууу! Пиу-пиу-пиууу! Пи-пи-пи-пи! – Добре, добре, Пивенца! Разбрах, че и вие искате да пиете водичка! «Да гэтага моманту яны сачылі за новай гульнёй, а зараз і яны хочуць папіць з пасудзіны.»* «Пиууу! Пиу-пиу-пиууу! Пі-пі-пі-пі!» – «**Добра, добра**, птушачкі! Я зразумела, што і вам хочацца вадзічкі!»» (Т. Шелхорн. Черното биволче)).

На фарміраванне балгарскай літаратурнай мовы паўплывала народнае маўленне, што абумовіла наяўнасць вялікай колькасці прэпазітыўных і постпазітыўных часціц пры СНВ. У іншых разгледжаных намі мовах такія часціцы таксама ёсць (напрыклад, бел. *ах, ой, эх, о, а, ну*), але ў балгарскай мове яны сустракаюцца часцей і часам надаюць амаль незаўважныя адценні значэнняў. Напрыклад, шырока ўжываюцца лексемы, якія ўзмацняюць выказванне: *ама, ами, е, де* і г. д. Яны могуць дадавацца і да СНВ згоды. Больш за тое, як сведчыць слоўнік, названыя часціцы могуць далучаць да сябе і іншыя часціцы, якія не ўплываюць на значэнне, напрыклад: *ама де, ама че, ама а, ама че а, ама ха, ама па* [16, с. 238], *ами сега, ами че и, ами че как* [16, с. 246]. У прааналізаваных кантэкстах часцей за іншыя сустракаюцца выразы *Добре де; Е, добре*. Ужываецца таксама ўстойлівае спалучэнне *Много добре*.

Як заўважна з прыкладаў на балгарскай мове, часам СНВ *Добре* можа функцыянаваць не толькі як згода-кантакт, але і для заканчэння дыялогу (дзеяння). Такія сітуацыі можна сустрэць і ў іншых аналізуемых мовах.

Функцыі СНВ *Добра* ў беларускай, украінскай, чэшскай і балгарскай мовах супастаўлены ў табліцы.

Сінтаксічна нячленныя выказванні з лексемай *добра* ў славянскіх мовах

Syntactically indivisible utterances with lexeme *good* in the Slavic languages

Від згоды/нязгоды	Мова			
	беларуская	украінская	чэшская	балгарская
Поўная згода				
Паспешлівая згода	<Ну,> добра, добра	–	<No> dobře, dobře	Добре, <де> добре; Добре, добре-добре
Згода-супакойванне	<Ну,> добра, добра	Добре, добре	Dobře! Dobře!; Dobrá, dobrá	Добре <де>, (добре)
Самапацвярджэнне	–	–	–	Добре
Адабрэнне	Добра; <О> то добра; Ну то добра, калі так; <Ну,> вось і добра/ слаўна/цудоўна	Добре; Дуже добре; От/ото і/й добре/ прекрасно/чудово; Це/то <вже> добре	<No/tak> dobře; <Nuže/tak> dobrá	<А-а-а/е> добре <бе/де>; Добре, добре
Згода-пабуджэнне	–	–	–	<Много> добре, <много> добре
Згода-кантакт	–	Добре	<Tak> dobře; Dobrá	<Ами> добре <де>
Няпоўная згода				
Згода-сумненне	–	–	–	Добре
Згода-дапушчэнне	Ну добра	–	–	Добре
Вымушаная згода	Ну добра	Добре	–	<Е> добре <де>
Згода-прымірэнне	Ну, добра, (добра)	–	–	<Е> добре <де>; Добре, добре
Згода-задуменнасць	–	Добре	–	–
Згода-пагроза	Добра	Добре	–	Добре
Згода-незадаволенасць	–	–	–	Добре
Згода-абьякаваасць	Ну і добра	Ну <то> й добре	–	Добре
Поўная нязгода				
Перарыванне камунікацыі (дзеяння)	–	–	–	Добре, добре

Такім чынам, СНВ *Добра* (укр. *Добре*, чэш. *Dobře*, балг. *Добре*) у дыялогу звычайна цалкам ці часткова дэсемантызуецца, перадаючы не столькі адабрэнне, колькі пацвярджэнне, дазвол і іншыя віды згоды. Названая адзінка мае мноства значэнняў – ад паспешлівай згоды да поўнай нязгоды (перарыванне камунікацыі/дзеяння). Часам з дапамогай СНВ *Добра* можа выражацца неадабрэнне, пагроза, абьякавасць і іншыя негатыўныя эмоцыі. У некаторых мовах гэта выказванне мае эквіваленты (напрыклад, цалкам эквівалентнае ўкраінскае СНВ *Гаразд*; чэшскія СНВ *Dobrá, Dobry*), якія стылістычна адрозніваюцца ад нейтральнага варыянта *Dobře*. Найбольш блізкімі сярод аналізуемых з'яўляюцца беларускія і ўкраінскія маўленчыя формулы. Чэшская мова вылучаецца паралельным існаваннем члянмых і нячленных выказванняў для выражэння згоды. У кожнай мове да лексем *добра* могуць дадавацца іншыя словы (пераважна часціцы). У балгарскай мове гэта адбываецца часцей. І калі ў астатніх аналізуемых мовах новае значэнне перадаецца з дапамогай іншых СНВ, у балгарскай мове вялікая колькасць значэнняў укладваецца ў часціцы, якія далучаюцца да формул згоды і нязгоды.

Дадатак

Крыніцы

1. *Быкаў В.* Пакахай мяне, салдацік // Сямнацатай вясной. Мінск : Літаратура і Мастацтва, 2010. С. 22–87.
2. *Васючэнка П.* Хведар Набілін – беларускі касінер // Сучасная беларуская драматургія: традыцыі і наватарства. Мінск : ТАА «Сэр-Віт», 2003. С. 621–638.
3. *Кавалёў С.* Хохлік // Шлях да Бэтлеему. Мінск : Мастацкая літаратура, 2009. С. 3–15.
4. *Макаёнак А.* Пагарэльцы // Зацюканы апостал. Мінск : Мастацкая літаратура, 2006. С. 213–269.
5. *Матукоўскі М.* Амністыя // П'есы. Мінск : Мастацкая літаратура, 1979. С. 5–76.
6. *Петрашкевіч А.* Напісанае застаецца // Напісанае застаецца. Мінск : Мастацкая літаратура, 2011. С. 3–75.
7. *Стўчыкаў У.* Філасофскі камень // Сучасная беларуская драматургія: традыцыі і наватарства. Мінск : ТАА «Сэр-Віт», 2003. С. 588–620.
8. *Шамякін І.* Сэрца на далоні. Мінск : Мастацкая літаратура, 2008.
9. *Navel V.* Pokoušení. Praha : Národní divadlo v Praze, 2004.
10. *Kundera M.* Jakub a jeho pán. Pocta denisi diderotovi. Brno : Atlantis, 2007.
11. *Uhde M., Štědroň M.* Balada pro banditu. Ostrava : Národní divadlo moravskoslezské, 2012.
12. *Urban M.* Hastrman: zelený roman. Praha : Argo, 2001.
13. *Viewegh M.* Báječná léta pod psa. Brno : Petrov, 1997.
14. *Viewegh M.* Biomanžel. Brno : Druhé město, 2015.
15. *Андреев Е.* Да убиеш премиер [Электронны рэсурс]. URL: https://litenet.bg/publish13/e_andreev/premier/index.html (дата звароту: 31.07.2018).
16. *Анто П.* Само една малка смърт [Электронны рэсурс]. URL: https://litenet.bg/publish11/p_antov/samo.htm (дата звароту: 31.07.2018).
17. *Донева М.* Пепеляшка [Электронны рэсурс]. URL: <https://litenet.bg/publish7/mdoneva/pepeliashka.htm> (дата звароту: 31.07.2018).
18. *Кисьов С.* Глауси [Электронны рэсурс]. URL: <https://litenet.bg/publish3/skisiov/glarusi/content.htm> (дата звароту: 31.07.2018).
19. *Милев Г.* Безхарактерност [Электронны рэсурс]. URL: <https://litenet.bg/publish5/gmilev/piesi/bezharakternost.htm> (дата звароту: 31.07.2018).
20. *Михалков Г.* Игра на просяци [Электронны рэсурс]. URL: https://litenet.bg/publish13/g_mihalkov/igra.htm (дата звароту: 31.07.2018).
21. *Нанков Н.* Дворчето [Электронны рэсурс]. URL: https://litenet.bg/publish13/n_nankov/dvorcheto.htm (дата звароту: 31.07.2018).
22. *Наумов А.* Кава для чудовиська [Электронны рэсурс]. URL: http://ukrdrama.at.ua/load/anatolij_naumov_kava_dlja_chudoviska_abo_kava_dlja_perevitjajuchogo/5-1-0-37 (дата звароту: 31.07.2018).
23. *Наумов А.* Паціентка найкрасаго хірурга [Электронны рэсурс]. URL: http://ukrdrama.at.ua/load/anatolij_naumov_rasientka_najkrashhogo_khirurga/5-1-0-41 (дата звароту: 31.07.2018).
24. *Стойчев А.* Плебеи и аристократи [Электронны рэсурс]. URL: <https://litenet.bg/publish28/atanas-stoychev/plebei.htm> (дата звароту: 31.07.2018).
25. *Тарасенко В.* Купитъ місячну доріжку [Электронны рэсурс]. URL: http://ukrdrama.at.ua/load/viktor_tarasenko_quot_kupit_misjacheu_dorizhku_quot/3-1-0-12 (дата звароту: 31.07.2018).
26. *Топлійски В.* Из «Кутията на Пандора или свалйя гашите» [Электронны рэсурс]. URL: <https://litenet.bg/publish26/viktor-toplijski/pandora.htm> (дата звароту: 31.07.2018).
27. *Уварова Н.* Коли настане весна [Электронны рэсурс]. URL: <http://ukrdrama.at.ua/load/0-0-0-4-20> (дата звароту: 31.07.2018).
28. *Уварова Н.* Шахрайки [Электронны рэсурс]. URL: <http://ukrdrama.at.ua/load/3-1-0-1> (дата звароту: 31.07.2018).
29. *Ценов Б.* Разкованият човек [Электронны рэсурс]. URL: <https://litenet.bg/publish30/blagoj-cenov/razkovaniiat.htm> (дата звароту: 31.07.2018).
30. *Шелхорн Т.* Черното биволче [Электронны рэсурс]. URL: https://litenet.bg/publish14/t_shelhorn/vuper/chernoto_bivolche/content.html (дата звароту: 31.07.2018).

31. Шученк С. Без коня [Электронны рэсурс]. URL: http://dramaturg.org.ua/%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%86%D1%96%D1%8F-%D0%BC%D0%B0%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D1%85-%D0%BF%D1%94%D1%81-%D0%B2%D1%96%D0%B4-%D1%81%D1%83%D1%87%D0%B0%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B3/#.WywGM7xl_IU (дата звароту: 31.07.2018).

32. Шученко С. Релікт // Придурки [Электронны рэсурс]. URL: http://dramaturg.org.ua/%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%86%D1%96%D1%8F-%D0%BC%D0%B0%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D1%85-%D0%BF%D1%94%D1%81-%D0%B2%D1%96%D0%B4-%D1%81%D1%83%D1%87%D0%B0%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B3/#.WywGM7xl_IU (дата звароту: 31.07.2018).

33. Шученко С. Help [Электронны рэсурс]. URL: <http://dramaturg.org.ua/%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0-%D0%BF%D1%94%D1%81%D0%B0-%D1%81%D1%83%D1%87%D0%B0%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE-%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D0%B3%D0%BE-%D0%B4%D1%80%D0%B0/#axzz5J9HwB2qA> (дата звароту: 31.07.2018).

Бібліяграфічныя спасылкі

1. Норман БЮ. *Лингвистическая прагматика (на материале русского и других славянских языков)*. Минск: БГУ; 2009.
2. Рамза ТР. *Беларускае гутарковае маўленне: сучасны стан*. Минск: Вышэйшая школа; 2011.
3. Доўгаль АВ. *Сродкі выражэння эмоцый у сучаснай беларускай мове*. Мінск: Тэхналогія; 2008.
4. Зур ГІ. Інтэр'ектыўныя выказванні беларускай мовы ў святле лінгвапрагматыкі. *Веснік Полацкага дзяржаўнага ўніверсітэта. Серыя А: Гуманітарныя навукі*. 2013;10:111–114.
5. Лянкевіч АУ. *Беларускі выклічнік у Сеціве*. Мінск: Права і эканоміка; 2009.
6. Киселев ИА. *Частицы в современных восточнославянских языках*. Минск: БГУ; 1976.
7. Латушка ГП. Нязгода ў кантэксце эфектыўнай камунікацыі (на матэрыяле беларускіх драматургічных твораў). *Часопіс Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. Філалогія*. 2017;3:73–78.
8. Меликян ВЮ. *Эмоционально-экспрессивные обороты живой речи*. Москва: ФЛИНТА; 2001. Совместное издание с «Наука».
9. Земская ЕА. *Русская разговорная речь: лингвистический анализ и проблемы обучения*. Москва: ФЛИНТА; 2011. Совместное издание с «Наука».
10. Шаронов ИА. Коммуникативы как функциональный класс и как объект лексикографического описания. *Русистика сегодня*. 1996;2:89–111.
11. Баранов АН, Крейдлин ГЕ. Структура диалогического текста: лексические показатели минимальных диалогов. *Вопросы языкознания*. 1992;3:84–93.
12. Широкова АГ, Адамец П, Влчек И. *Чешский язык*. Москва: Высшая школа; 1988.
13. Karlík P, Nekula M, Pleskalová J. *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Lidové noviny; 2002.
14. Матезиус В. О системном грамматическом анализе. В: Кондрашов НА, составитель, редактор. *Пражский лингвистический кружок*. Москва: Прогресс; 1967. с. 226–238.
15. Матезиус В. Попытка создания теории структурной грамматики. В: Кондрашов НА, составитель-редактор. *Пражский лингвистический кружок*. Москва: Прогресс; 1967. с. 196–209.
16. Чолакова К. *Речник на българския език. Том 1. А–Б*. София: Издателство на БАН; 1977.

References

1. Norman BJ. *Lingvisticheskaya pragmatika (na materiale russkogo i drugikh slavyanskikh yazykov)* [Linguistic pragmatics (based on the material of Russian and other Slavic languages)]. Minsk: Belarusian State University; 2009. Russian.
2. Ramza TR. *Belaruskae gutarkovae mawlenne: suchasny stan* [Belarusian colloquial speech: the current state]. Minsk: Vyshhejshaja shkola; 2011. Belarusian.
3. Dougal AV. *Srodki vyrzhennja jemocyj u suchasnoj belaruskaj move* [Ways to express emotions in the modern Belarusian language]. Minsk: Tjehnalogija; 2008. Belarusian.
4. Zur GI. [Interjection utterances of the Belarusian language through the prism of lingua-pragmatics]. *Vesnik Polackaga dzjarzhawnaga universitjeta. Seryja A: Gumanitarnyja navuki* [Vestnik of Polotsk State University. Series A: Humanities]. 2013;10:111–114. Belarusian.
5. Lyankevich AU. *Belaruski vyklichnik u Secive* [Belarusian interjection on the web]. Minsk: Prava i jekanomika; 2009. Belarusian.
6. Kiselyov IA. *Chastitsy v sovremennykh vostochnoslavjanskikh yazykakh* [Particle in the modern East Slavic languages]. Minsk: Belarusian State University; 1976. Russian.
7. Latushka HP. Disagreement in the context of effective communication (based on the material of Belarusian dramaturgic works). *Journal of the Belarusian State University. Philology*. 2017;3:73–78. Belarusian.
8. Melikyan VY. *Emotsional'no-ekspressivnye oboroty zhivoi rechi* [Emotional-expressive locutions in live speech]. Moscow: Flinta; 2001. Co-published by the «Nauka». Russian.
9. Zemskaya EA. *Russkaya razgovornaya rech': lingvisticheskii analiz i problemy obucheniya* [Russian colloquial speech. Linguistic analysis and learning problems]. Moscow: Flinta; 2011. Co-published by the «Nauka». Russian.
10. Sharonov IA. Communicatives as a functional class and an object of lexicographic description. *Rusistika segodnya* [Russian philology today]. 1996;2:89–111. Russian.

11. Baranov AN, Krejdlin GE. The structure of the dialogue: lexical markers of the minimal dialogues. *Voprosy yazykoznaniiya* [Questions of linguistics]. 1992;3:84–93. Russian.
12. Shirokova AG, Adamec P, Vlcek I. *Cheshskii yazyk* [The Czech language]. Moscow: Vysshaya shkola; 1988. Russian.
13. Karlík P, Nekula M, Pleskalová J. *Encyklopedický slovník češtiny* [Encyclopedic dictionary of the Czech Language]. Praga: Folk newspaper; 2002. Czech.
14. Mathesius V. [About systematic grammatical analysis]. In: Kondrashov NA, compiler, editor. *Pražskii lingvisticheskii kruzhok* [Prague school]. 1967. p. 226–238. Russian.
15. Mathesius V. [An attempt to create theory of structural grammar]. In: Kondrashov NA, compiler, editor. *Pražskii lingvisticheskii kruzhok* [Prague school]. 1967. p. 196–209. Russian.
16. Cholakova K. *Rechnik na búlgarskiya ezik. Tom 1. A–B* [Dictionary of the Bulgarian language. Volume 1. A–B]. Sofia: Publishing House of the Bulgarian Academy of Sciences; 1977.

*Артыкул наступіў у рэдкалегію 14.08.2018.
Received by editorial board 14.08.2018.*